

ČETNIŠTVO NA ŠTAJERSKEM

Katja Zupanič

Katja Zupanič

ČETNIŠTVO
NA ŠTAJERSKEM

Študijski center za narodno spravo
Ljubljana, 2008

ČETNIŠTVO NA ŠTAJERSKEM

Avtorica: Katja Zupanič

Založil in izdal: Študijski center za narodno spravo
Ljubljana, 2008

Oprema in prelom: Creatoor d.o.o., Šenčur

Tisk: Birografika Bori

Na naslovnici: vodja četnikov v Slovenskih goricah Jože Melaher – Zmagoslav v vojaški uniformi (Melaher, Jože: Četniki na Štajerskem, Svobodna Slovenija, zbornik 1956. Buenos Aires 1964, str. 252)

Na hrbtni strani: naslovna stran glasila Kri in Zemlja po preimenovanju slovenskih četnikov v Jugoslovansko vojsko v domovini (16. januar 1945, št. 40)

Prevod: Sabina Klaneček, prof. nemškega jezika

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"1941/1945"

ZUPANIČ, Katja, 1974-
Četništvo na Štajerskem / Katja Zupanič. - Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2008

ISBN 978-961-92574-1-8

243235840

KAZALO

PREDGOVOR 7

I. UVOD 9

II. POGOJI NASTANKA ODPORNIŠKEGA GIBANJA V SLOVENIJI 12

1. Okupacija Slovenije in oblike začetne kolaboracije 12

1. 1 Oblike začetne kolaboracije – Narodni svet 13

2. Delovanje slovenskega meščanskega tabora ob kapitulaciji Italije 22

2. 1 Tabor katoliških skupin 23

2. 2 Tabor liberalnih skupin 34

3. Organizacija in nastop protirevolucije 41

3. 1 Slovenska zaveza 41

4. Pojav četništva v Sloveniji 48

III. POJAV ČETNIŠTVA V SLOVENSKIH GORICAH 66

1. Pokrajina in prebivalstvo 66

2. Vdor nacistične vojske 69

2. 1 Štajerska domovinska zveza – Steirischer Heimatbund 71

2. 2 Vermani 77

2. 3 Orožniške postaje 78

3. Ustanovitev pokrajinskega odbora OF 80

4. Poskusi organiziranja protirevolucije 84
4. 1 Melaherjev poskus protirevolucionarne organizacije 85
4. 2 Aretacije leta 1942 in Melaherjev pobeg 91
4. 3 Skrivači in začetki organiziranja četnikov na Štajerskem 94
4. 4 Organizacija četnikov 99
5. Spopadi med četniki in partizani 104
5. 1 Pohorska afera 109
5. 2 Poročila pokrajinskih odborov o četnikih 112
IV. AKTIVNOSTI ČETNIKOV 117
1. Kurirske zveze in četniški zaupniki 117
2. Akcije na nemške orožniške postaje 118
3. Izdajanje in širjenje četniškega glasila *Kri in Zemlja* 126
3. 1 Partizanska časopisna propaganda proti četnikom 129
V. PREHOD IZ ILEGALE V LEGALO 136
1. Sporazum z Nemci 136
2. Preimenovanje četnikov v Jugoslovansko vojsko v domovini 141
3. Četniške obsodbe 146
VI. UMIK IN RAZPAD ZMAGOSLAVOVE ORGANIZACIJE 151
1. Odhod v Laško 151
2. Umik proti Dravogradu 153
VII. ZAKLJUČEK 155

VIII. SEZNAM OKRAJŠAV 158
IX. VIRI IN LITERATURA 160
X. ZUSAMMENFASSUNG 164

angleški posadki v vasi Lansdorf blizu Št. Vida v Avstriji. Angleži so jih odpeljali v taborišče v Vetrinju. Po Harbovih besedah, je bilo 75 četnikov po naključju rešenih, saj so bili prepeljani v Italijo – Forli, Eboli, Salerno, Neapelj, Rimini, Padova. Tukaj so od Angležev dobili tudi legitimacije. 10. maja 1947 so bili od tam prepeljani v Nemčijo v taborišče Munster pri Hannovru, nato pa v Seedorf. Vsi, razen šestih domačinov – Slavko Krejač, Ignac Harb, Franc Neuvirt, Milko Logar in Jože Pavalec –, ki so se vrnili domov, so odšli po svetu.[447]

Po odločbi o ugotovitvi zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev je bil Jože Melaher – Zmagoslav proglašen za vojnega zločinca. Kazni mu niso izrekli, saj se je po vojni umaknil v Cleveland, kjer je leta 1991 umrl. V njegovem osebnem dosjeju so ga označili za »državi sovražnega«. Glede na preteklost so mu pripisali dobre organizacijske sposobnosti in dopuščali možnost, »da je sposoben organizirati in sodelovati pri diverzantskih terorističnih akcijah«.[448]

447 Izjava g. Harba, Melaher: *Četniki na Štajerskem*, str. 259.
448 AS 1931, Dokumentacija Sove, OD 3350, Jože Melaher.

VII. ZAKLJUČEK

Ko so ob koncu leta 1941 skupine katoliškega in liberalnega tabora iz družbeno-političnih razlogov postopoma začele nastopati proti Osvobodilni fronti, so se naslonile na Dražo Mihailovića. Ker so nasprotovale oboroženi akciji Osvobodilne fronte, so sočasno udejanjile svojo vdanost Mihailoviću, oziroma so soglašale z njegovo akcijo. To skupno stališče je zbližalo tudi prej med seboj sprte skupine katoliškega in naprednega tabora. Stiki z Mihailovićem so v glavnem obstajali v obliki poročil, ki so mu jih pošiljali iz Slovenije v Srbijo kot predstavniku vlade, velja pa omeniti, da je protirevolucionarni tabor izhajal iz svojega družbenega položaja. V Sloveniji so se prav gotovo zavedali Mihailovićevega velikosrbstva. Mihailović je računal na sodelovanje z zahodnimi zavezniki ob njihovi invaziji na Jadranu, z njihovo pomočjo pa naj bi ustvaril Veliko Srbijo.

Pojavu četništva na Štajerskem je partizansko gibanje že med vojno posvečalo veliko pozornost, čeprav je imelo gibanje v resnici veliko manjši pomen, kot so mu ga pripisovali. Pravzaprav se je četništvo na Štajerskem razvilo iz skrivaštva, saj so politični položaj v svetu, uspehi zaveznikov na svetovnih bojiščih in partizanskih enot v Jugoslaviji nedvomno pripomogli k temu, da je bilo število ubežnikov iz nemške vojske vsak dan večje. Aktivisti OF so na eni strani ljudi mobilizirali v partizane, na drugi strani pa vsem novincem niso mogli omogočiti vstopa v partizanske enote, zato so morali ostali doma in postati skrivači. Kljub temu, da je okupator sledil četnikom in njihovim svojcem ter jim grozil z maščevanjem, je Zmagoslavovo gibanje doseglo presenetljiv razmah. Poudariti je treba, da na začetku med četniki in partizani ni bilo odkritega sovraštva ali medsebojnega napadanja, vedno večja idejna nasprotja med njimi pa so privedla do odkritega boja. Ko je bilo ubitih nekaj četniških zaupnikov in aktivnih članov gibanja, je tudi v Slovenskih goricah prišlo do bratomornega obračunavanja, podobno kot v Ljubljanski pokrajini,

na Kranjskem in na Dolenjskem. Čeprav so partizani četnikom očitali kolaboracijo z Nemci že leta 1943 in 1944, je do te dejansko prišlo šele 30. januarja 1945. Kljub temu, da je bilo to dejanje Zmagoslavovega odreda nečastno, pa menim, da so s tem sporazumom prizanesli življenju marsikaterega njegovega borca in njihovih svojcev.

V osebnem dosjeju Sove Jožeta Melaherja – Zmagoslava beremo, da Štajerska skupina »belogardistov«, kot so jih partizani imenovali, ni nastopala samostojno, temveč v sestavi »edinic Polizei Reiter-abteilung Serbien«, katere moštvo naj bi tvorili v glavnem Kozaki.[449] Kot sem ugotovila, je bila to popolna neresnica, kar je potrdil tudi Ignacij Harb. Četniške organizacije niso tvorili Kozaki, temveč domači fantje iz Slovenskih goric. Res pa je, da je okupator jeseni 1944 vzdolž madžarske meje na teren poslal Kozake, s katerimi so hoteli zavarovati pripravljalna dela za bližajočo se fronto. Kozaki so izhajali iz enot ruskega generala Vlasova, povezani pa so bili s pijančevanjem, posilstvi, požigi, mučenjem in ubijanjem domačinov.[450]

Glede na pregledano arhivsko gradivo in ustne izjave še živečega soudeleženca Zmagoslavovega odreda, Ignacija Harba, sem prišla do ugotovitve, da je nasprotni tabor Zmagoslavu pripisoval večje politične zveze z Ljubljano in protirevolucionarnim taborom, kot jih je ta v resnici imel. Pri večini dokumentov sem naletela na težave, saj se omenja samo njegov odred, našteta so imena domnevnih sodelavcev. Tako npr. ni bilo zaslediti vsebin kurirskih pošt, ki naj bi jih preko kurirjev Zmagoslav pošiljal v Ljubljano in obratno. Iz razgovora s Harbom sem izvedela, da je Zmagoslav iz Ljubljane dobival samo propagandni material, ki ga je uporabljal za pisanje glasila. Potemtakem tudi ne drži izjava Mirka Bitenca, da je Zmagoslav dobival pisarniški material in orožje že leta 1941. Kot sem ugotovila, so material začeli dobivati šele sredi leta 1944 iz papirnice Karbeuz v Mariboru, takrat so dobili tudi pisalni stroj. Da to drži, se lahko prepričamo tudi z branjem četniškega glasila, kjer Zmagoslav omenja nabavo pisalnega stroja.

449 AS 1931, Dokumentacija Sove, OD 3350, Jože Melaher, dokument I –06873.
450 Med kozaki so bili ustaši, možje jugoslovanskega rodu in Ukrajinci.

V dosjeju Sove Jožeta Melaherja – Zmagoslava beremo imena sostorilcev, katerih usoda v dokumentu ni znana. Našteti so bili: Ivan Škrobar, Alojz Vogrinec, Ivan Vučak, Berta Purgaj in Ivan Ribič. Kot sem se prepričala pri Harbu, se imena dejansko ujemajo, vendar našteti, razen Ivana Ribiča, niso sodelovali pri dejanjih, ki so jim jih očitali. Omenila bi tudi, da nisem nikjer zasledila seznamov četniških borcev, čeprav je imel Zmagoslav po Harbovih besedah natančen popis vseh borcev. Zato predvidevam, da ti seznami nikoli niso prišli v roke oblastem. Ali ti seznami obstajajo še danes, nisem mogla ugotoviti.

Po moji presoji, je bilo veliko hudega storjenega iz osebnega maščevanja. Namen četnikov ni bil ubijati zajete partizane, nemčurje ali Nemce, saj je bilo zanje po Harbovih besedah življenje sveto.

V vojni se nekako da razumeti bojevanje in streljanje med nasprotniki, nerazumljivo pa je maščevanje po vojni, ko so na smrt poleg omenjenih krivcev obsodili tudi nedolžne žrtve. Po koncu vojne so tiste, ki naj bi med vojno sodelovali z okupatorjem ali s četniki, aretirali in jih veliko tudi obsodili. Nekatere so ovadili zlobni jeziki iz hudobije ali iz sovraštva. To so bila maščevanja za stare grehe in sovražnosti.